

Renata Jagodzińska

"Poszukiwanie blasku : o poezji Adama Zagajewskiego", Anna Czabanowska-Wróbel, Kraków 2005 : [recenzja]

Literaturoznawstwo : historia, teoria, metodologia, krytyka 1 (2), 229-231

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Renata Jagodzińska

ANNA CZABANOWSKA-WRÓBEL: POSZUKIWANIE BLASKU. O POEZJI ADAMA ZAGAJEWSKIEGO

Kraków 2005, TAIWPN Universitas, seria „Krytyka XX wieku”, pod redakcją Marty Wyki, t. III, 252 s.

Twórczość Adama Zagajewskiego od lat spotyka się z dużym zainteresowaniem czytelników i badaczy literatury. Nie sposób kwestionować jej miejsca w historii literatury polskiej ostatnich trzydziestu pięciu lat, bowiem od chwili poetyckiego debiutu w roku 1972, Zagajewski rozwijał swoją twórczość wielokierunkowo, próbując nie tylko poezji, ale i prozy. Dorobek autora *Plótne*, na początku był silnie determinowany przez wspólnotowe doświadczenie trudnej polskiej historii, tak bardzo obecne w programowych hasłach „Nowej Fali”. W latach emigracji (Zagajewski wyjechał z Polski w roku 1982), ewoluował w stronę refleksji metafizycznej, a problem generacyjnej oraz indywidualnej odpowiedzialności i etycznej wrażliwości zyskał tło europejskiej tradycji intelektualnej.

Nie jest tajemnicą, że pisarstwo Adama Zagajewskiego budziło bardzo różne, często skrajne opinie krytyków. Na przypomnienie zasługuje ankieta *Pisarze niedocenieni – pisarze przecenieni*, zainicjowana przez Włodzimierza Boleckiego, której wyniki publikowała paryska „Kultura” w roku 1992¹. W kilku wypowiedziach

nazwisko Zagajewskiego znalazło się po stronie „pisarzy przecenianych”, padło wiele krytycznych i ostrych słów: Tomasz Burek nazwał Zagajewskiego „kolekcjonerem pięknośtek”, Cezary Michalski zarzucił pisarzowi „wtórność estetyczną”, zaś Janusz Sławiński bez ogródek, ironicznie, pisał o „wysilonej powadze mędrca”. Są to tylko hasła, których uzasadnienia szukać by trzeba w krytycznej recepcji dorobku Zagajewskiego. Oczywiście, piszę o rzeczonyj ankiecie tylko po to, by przypomnieć negatywne punkty odniesienia dla krytycznych tez Anny Czabanowskiej-Wróbel. Książka krakowskiej badaczki jest bowiem jedną z prób rzetelnego odczytania wartości pisarstwa Zagajewskiego. Włączona w zakres serii wydawniczej „Krytyka XX wieku”, akcentuje przede wszystkim wskazane przez autorkę tropy interpretacyjne, eksploatujące znamienne dla twórczości Adama Zagajewskiego dominanty etyczne i estetyczne. *Poszukiwanie blasku* to zbiór szkiców, nie ma zatem charakteru monografii – może szkoda? Pełniejsze z pewnością byłoby ujęcie syntetyczne i całościowe, sumujące także ogół faktów biograficznych i historycznych, mające charakter obiektywnej obserwacji życia i dzieła pisarza. Bo choć nie jest to pierwsza krytycznoliteracka

¹ Por. *Pisarze niedocenieni – pisarze przecenieni*. Oprac. W. Bolecki. „Kultura” 1992, nr 7–8.

książka poświęcona pisarstwu Zagajewskiego, nadal brakuje pracy bogatej w obiektywizm ocen i syntezę problemów, odsłaniającej mechanizmy psychobiograficzne, w pełni rejestrującej dynamikę biografii Zagajewskiego, wreszcie odtwarzającej recepcję jego twórczości poza granicami kraju (jest przecież pisarzem znanym i docenianym nie tylko w Europie, ale i w Stanach Zjednoczonych)².

Książka Anny Czabanowskiej-Wróbel, jak sama autorka zaznacza we *Wprowadzeniu*, ma świadomie niepełny i otwarty charakter (s. 11). Cóż oznacza owa „otwartość” i „niepełność”? Otóż Czabanowska-Wróbel, definiując filary pisarskiej koncepcji Zagajewskiego, zwraca szczególną uwagę na etyzm, metafizykę i wierność europejskiej tradycji intelektualnej i duchowej. Jednocześnie owe hasła zdają się być semantycznymi pułapkami, bowiem autorka zbyt często powiela schemat niewyczerpanej interpretacji, schemat hermeneutycznego koła i wciąż ponawianych pytań.

Pierwsza część książki – *Historia samotności*, gromadzi szkice omawiające twórczość Zagajewskiego z trzech perspektyw – etycznej, estetycznej i metafizycznej. Autorka swobodnie łączy problemy i różne płaszczyzny doświadczeń – zamysł owej *Historii samotności* realizuje się w zestawieniu i pogłębionej analizie pojęć kluczowych dla struktury literackiego świata Zagajewskiego. Przyjmuje przy tym tezę wyjściową, zapożyczoną od Josifa Brodskiego, mówiącą o jedności poetyckiego i prozatorskiego głosu³, co uzasadnia obecność w dalszych partiach książki tendencję do ujmowania literackiego dorobku Zagajewskiego jako wewnętrznie spójnej

całości, nie różnicującej sensów pod wpływem zmiennych wyznaczników rodzajowych⁴. Metaforycznie pojmowana historia samotności (czyli pielęgnowanej odrębności, indywidualności twórczej i światopoglądowej autonomii) jest według Czabanowskiej-Wróbel drogą poznania duchowej biografii pisarza, ze szczególnym uwzględnieniem tych wątków, które kształtowały wyjątkową wrażliwość etyczną Zagajewskiego. Chronologiczna lektura kolejnych tomów poetyckich, wraz z odczytywaną jako swoisty kontrpunkt eseistyką pozwala autorce odtworzyć strukturę poetyckiego (literackiego) idiomu krakowskiego pisarza. Najważniejsze wydają się teorie powtórzone za Tadeuszem Nyczkiem i Jarosławem Klejnockim, dotyczące osobistych mitów Zagajewskiego, tworzących jednocześnie swoiste kręgi tematyczne, endemiczne dla jego twórczości (dzieciństwo, ojczyzna, wygnanie, wędrówka, poszukiwanie; miasto jako cel wędrówki; księga; drzewo, ogród; światło, ogień, blask; piękno, antynomie, epifania, ekstaza) (s. 19–62). W obszernym katalogu przytoczonych pojęć-kluczy mit osobisty oznacza, jak trafnie dowodzi Czabanowska-Wróbel, wytyczenie kierunków budowania i poznawania własnej i cudzej tożsamości, własnego i cudzego miejsca oraz rozeznania idei warunkujących istnienie rzeczywistości.

Druga część książki, zatytułowana *Chwile blasku*, ma nieco luźniejszą kompozycję, jak pisze sama autorka, „poświęconą jest interpretacji wybranych zagadnień wyobraźni poetyckiej Zagajewskiego” (s. 12). Szkicowy charakter, wielość podejmowanych wątków – od inspiracji filozoficznych i religijnych, przez kulturowe, intertekstualne dialogi, po kluczowe problemy fascynujące Zagajewskiego (egzystencja,

² Odnotać należy dwie prace: J. Klejnocki: *Bez utopii? Rzecz o poezji Adama Zagajewskiego*. Wałbrzych 2002; T. Nyczek: *Kos. O Adamie Zagajewskim*. Kraków 2002. Książka Jarosława Klejnockiego jest „skróconą wersją rozprawy doktorskiej”, rzecz można, że to próba solidnej syntezy literaturoznawczej – autor pisze o większości ważnych problemów obecnych w pisarstwie Zagajewskiego. Tadeusz Nyczek natomiast proponuje osobiste, nasycone emocjami, pełne ciepła i akceptacji, spojrzenie na Zagajewskiego – przyjaciela i pisarza. Z przyczyn oczywistych książka Nyczka, złożona z tekstów powstających na przestrzeni wielu lat, tworzy swoisty kanon interpretacji twórczości Zagajewskiego.

³ Por. J. Brodski: *Poeta i proza*. Przeł. A. Pomorski, [w:] tenże: *Śpiew wahadła*. Paryż 1989.

⁴ Podobnie Marian Stala widzi ów „kryształiczny – jak powiada Brodski – rozrost myśli”. W szkicu *Trzy drogi. W kręgu eseistyki Adama Zagajewskiego z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych* analizuje stopniowo pogłębiający się w twórczości Zagajewskiego wewnętrzny dialog w obszarze różnych, uprawianych przez niego, form literatury. Proza przenika poezję, poezja przenika prozę – dyskurs jest tylko konsekwencją „rozrostu myśli”. Por. M. Stala: *Trzy drogi. W kręgu eseistyki Adama Zagajewskiego z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych*, [w:] tenże: *Przeszukiwanie czasu. Przechadzki krytycznoliterackie*. Kraków 2004, s. 173–192.

esencja, mistyka, piękno) – tak pomyślane próby rozpatrzenia owych, jak podaje autorka „wybranych zagadnień wyobraźni poetyckiej” mogą sprawić pewien zawód, przede wszystkim dlatego, że to tylko „zagadnienia wybrane”. Trzeba jednak podkreślić erudycyjny blask interpretacji wybranych wierszy i esejów.

W ostatniej części, najkrótszej, autorka zamieściła lapidarny przegląd wybranych tekstów krytycznych poświęconych twórczości Adama Zagajewskiego. Pojawiły się tutaj omówienia dwóch znanych książek, wspomnianych już w niniejszej recenzji, autorstwa Tadeusza Nyczka i Jarosława Klejnockiego, traktowanych jako wyraziste krytycznoliterackie studia, współtworzące interpretacyjny kanon twórczości Zagajewskiego. W tle znalazła się synteza ważniejszych głosów badaczy literatury – pozbawiona niestety

aspektów polemicznych. Interesujące wydają się sugestie na temat kierunków dalszych badań nad pisarstwem Zagajewskiego – uczona wskazuje kilka intrygujących zagadnień: dialogiczność – pojmowaną jako międzykulturowy, filozoficzny i literacki dyskurs; konteksty religijne; specyficzny humor i ironię oraz właściwości i indywidualne cechy struktur języka prozy i poezji. Ważną i cenną intencją książki Anny Czabanowskiej-Wróbel jest poszukiwanie i dookreślanie wybranych wątków twórczości pisarza nieuchwytnego, a jest to szczególnie wyzwanie w obliczu jego osobistej tezy, definiującej twórczość jako „poszukiwanie i wędrówkę bez końca”⁵.

⁵ A. Zagajewski: *Obrona żarliwości*. Kraków 2002, s. 146.